

Valtakunnallinen työpajayhdistys ry

Allianssi-talo
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
puh. 020755 2686
fax. 020755 2692
tyopajayhdistys@tpy.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

Helsingissä 4.10.2010

Pitkäaikaisesti työttömien, vaikeasti työllistyvien ja syrjäytymisuhan alla olevien henkilöiden sekä vammaisten henkilöiden kuntoutumista, aktiivista työelämään osallistumista sekä hyvinvointia lisäävää osallisuutta selvittävä asiantuntijaryhmä

Nykytilanne

Suomessa on pitkään ollut työttömien määrä lähes samoissa luvuissa suhdanteista riippumatta. Tällä hetkellä työttömien määrä on jälleen laskenut alle 200 000, mutta jopa nousukausien aikana työttömien määrät ovat pysyneet 160 000 paikkeilla. Teollisuuden alalla tapahtuneet rakennemuutokset ovat syrjäyttäneet työmarkkinoilta varsinkin vanhempaa työvoimaa. Osa uusista työttömistä sijoittuu varsin nopeasti työelämään, mutta töihin pääsy edellyttää tällä hetkellä hyvää ammatillista koulutusta ja työnhaun taitoja. Osa työttömien tilastoissa olevia ovat erittäin pitkään työttöminä olleita ja suomalaisen työttömyyden kuvaajana ikäryhmien ääripäissä voidaan pitää ammatillisen koulutuksen puutetta ja terveydellisiä ongelmia.

Suomalaisten työpajojen nuorista n. 65%: a on koulutustaustana pelkästään peruskoulun oppimäärä. Vanhempien työttömien koulutustaustat ovat samansuuntaisia, eli vanhentunut ammatillinen koulutus alalle, jota ei enää ole olemassa tai pelkkä kansakoulu, sekä työllistymistä vaikeuttavat alueelliset suhdanne- ja työllisyystilanteet sekä monet terveyteen liittyvät tekijät.

Pitkäaikaistyöttömien määrän arvioitiin TEM: in tilastojen mukaan elokuun lopussa olevan 57 000. Nuorten työttömyyskehitys on kääntynyt laskuun, mutta nuorten työttömien määrä on edelleenkin n. 33 700, joka on myös EU vertailuissa korkea.

Vuonna 2008 työkyvyttömyyseläkkeelle jäi yli 1800 alle 35-vuotiasta suomalaista työikäistä. Yleisin syy työkyvyttömyyteen ovat masennus ja muut mielenterveyshäiriöt. Alkoholin ja muiden huumaavien aineiden käytön kasvu näkyy myös tässä ryhmässä. Vuoden 2008 lopussa työkyvyttömyyseläkkeellä olevien nuorten määrä oli lähes 20 000. Myös alueellisia vertailuja on tehty ja toimintakyvyn ja työkyvyn vajavuudet ovat yleisimpiä Itä- ja Pohjois-Suomessa erityisesti lyhyen koulutuksen saaneilla ja fyysisesti kuormittavia töitä tekeillä. Vuonna 2008 työkyvyttömyyseläkettä saaneiden määräksi tilastoitiin kaikkiaan 172 400 henkilöä (Eläketurvakeskuksen raportti 2010).

Suomalaiseen työttömyyden kuvaan liittyy vahva ikäryhmien ääripäihin liittyvä polarisoituminen. Työttömien määrä on kasvanut tasaisesti ikähaitarin molemmissa päissä ja suomalainen uusi ilmiö on nuorten tippuminen palvelujen ulkopuolella. THL: n tilastojen mukaan palvelujen ulkopuolella olevia nuoria arvellaan olevan n. 30 000.

Sosiaalisen työllistämisen toimiala

Sosiaalisen työllistämisen toimiala on kokonaisuus, jonka sisällä on paljon erilaisia toimijoita. Nuorten työpajatoiminta, työpajat yleisesti kaikkien ikäryhmien toimintana, sosiaalipalvelusäätiöt, yhdistysten ylläpitämät toiminnat, työkeskukset, klubitalot, työttömien yhdistykset, sosiaaliset yritykset ja monet projektit tuottavat erilaisia työllistämiseen liittyviä palveluja kunnille, Kelalle ja työvoimaviranomaisille. Myös toimialan kehittämiseen liittyvä projektitoiminta ja rahoitus näyttelevät suurta roolia toiminnan kehittämisessä. Perinteisiä projektirahoituksen lähteitä ovat ESR ja RAY, joista viimeksi mainittu koskee vain niitä, jotka ovat RAY: n sääntöjen mukaan rahoituskelpoisia yhteisöjä. Projektirahoituksen osuus yhteisöjen ja organisaatioiden rahoituksessa on suuri ja osa organisaatiosta jopa lakkautuu hankerahoituksen päättymisen myötä.

Sosiaalisen työllistämisen kentällä toimivista organisaatioista on valtaosin kuntien ylläpitämää toimintaa. Erot toiminnan resursoinnissa ja laadussa ovat suuria. Parhaiten ovat menestyneet suurten kaupunkien ja kuntien ylläpitämät pajat ja sosiaalipalvelusäätiöt. Monen säätiön perustajayhteisöinä toimii myös kolmannen sektorin järjestöjä, joilla on jo kosketus erilaisiin vajaakuntoisten/- työkykyisten asiakasryhmään. Sosiaalisen työllistämisen toimiala on yleisesti luokiteltavissa yleishyödyllisen toiminnan piiriin kuuluvaksi, joskin monet yhteisöt myyvät ja kehittävät palveluja niitä tilaaville viranomaisille. Osa näistä yhteisöistä kuuluu arvonlisäveron piiriin ja maksavat myös tuloveroa. Jotkut suurimmista organisaatioista ovat eriyttäneet liiketoiminnan omaksi yritystoiminnaksi, joka toimii emo-organisaation yleishyödyllisen toiminnan ulkopuolella.

Sosiaalisen työllistämisen kentän yksi suurimpia ongelmia on ollut toiminnan dokumentointi ja tarkkojen tilastotietojen esittäminen ja analysointi. Tilanne on viime vuosina parantunut varsinkin nuorten työpajojen osalta kun Varsinais-Suomen ELY-keskuksen tekemät tavoittavat kaikki valtionapuja saavat organisaatiot. Valtion ensi vuoden budjetin pohjana työpajojen määrästä käytetään luku 210 työpajaa, TPY: n jäsenorganisaatioiden määrä on tällä hetkellä 197 ja TPY: n tietojen mukaan työpajoja on Suomessa huomattavasti enemmän kuin em. 210.

Työpajakentällä työskentelee tällä hetkellä n. 1500 valmentajaa, nuorten asiakkaiden määrä vuonna 2009 oli n. 11 000 ja kokonaisvolyyymi kaikki ikäryhmät huomioiden n. 18 000, mutta tämäkin luku on todennäköisesti suurempi. Sosiaalipalvelusäätiöiden yhdistyksen Oktetti ry: n tunnusluvut löytyvät linkistä www.saatio-oktetti.fi Liikevaihto ja muu rahoitus sosiaalisen työllistämisen toimialalla on karkeiden arvioiden mukaan n. 170 miljoonaa euroa vuodessa, mutta tämäkään luku ei ole helposti todennettavissa.

Sosiaalisen työllistämisen kentän palvelut

Toimialalla olevat organisaatiot tuottavat laajalla skaalalla erilaisia palveluja. Monet palvelut liittyvät joko suoraan tai välillisesti työllistämiseen. Työhallinnon toimenpiteitä toteuttavat lähes kaikki organisaatiot, mutta palveluvalikoimaan kuuluu myös

koulutukseen, kuntoutukseen ja erilaiseen aktivointiin liittyviä palveluja ja suuri osa organisaatioista toteuttaa myös kuntouttavan työtoiminnan palveluja. Viimeisten vuosien aikana työpajakenttä on luonut erilaisia yhteistoiminnan muotoja ja erilaisia työkaluja ammatillisten oppilaitosten kanssa, joiden avulla voidaan työpajoissa tehtyjä työsuorituksia arvioida myös opintosuorituksina. Oppisopimuskoulutuksen määrät ovat myös olleet kasvussa. KELA: e tuotettavan mielenterveyskuntoutujien työhönvalmennuksen palvelujen ja toteuttajien määrä on myös kasvanut viime vuosien aikana.

Sosiaalisen työllistämisen kentän palvelujen tavoitteena on parantaa asiakkaiden työmarkkinakelpoisuutta ja ammattitaitoja, sekä vahvistaa sosiaalisia taitoja ja auttaa moniammatillisen verkoston tuella asiakkaita myös erilaisissa terveyteen liittyvissä ongelmissa. Toiminnan tarkoituksena on toimia väliasemana työmarkkinoiden ja työttömyyden välissä. Sosiaalisen työllistämisen toimiala on näin ollen myös tällä hetkellä osa vaikeasti hahmottuvia välityömarkkinoita.

Kolmannen sektorin toimintaa ja sosiaalisen työllistämisen toimialaa on arvosteltu viime vuosina siitä, ettei toimialalle synny pitkäaikaisia ja pysyviä työpaikkoja. Toimialan yleishyödyllisen luonteen huomioon ottaen pysyvien työpaikkojen luomisen vaatimus on kohtuuton. Toimialalla olevat organisaatiot eivät harjoita voitollista liiketoimintaa, joka yleisesti on myös tae pysyvien työpaikkojen syntymiseen. Sosiaalisen työllistämisen toimialan organisaatioista suurin osa toimii julkisella rahoituksella ja toiminnan luonne on vahvasti avoimille työmarkkinoille välittävää.

Sosiaalisen työllistämisen toimialaa on myös arvosteltu siitä, että toiminnan piirissä on paljon lähes pysyväisluonteisesti palveluissa olevia henkilöitä, joiden siirtyminen työmarkkinoille on hyvin epävarmaa. Tilanne kuvaa kentän toimijoiden mielestä sekä asiakaskuntaa, että myös paikallisia olosuhteita. Osa asiakkaista siirtyy nopeasti avoimille työmarkkinoille ja monet organisaatiot toteuttavat suoraan avoimille työmarkkinoille kohdentuvia työhönvalmennuksen palveluja, sekä perustettu on myös ns. seinättömiä pajoja, joiden valmennettavat viedään suoraan yrityksiin.

Osa sosiaalisen työllistämisen toimialan asiakkaista kuuluu ryhmään, jotka ovat vuodesta toiseen työllisyyspalvelujen piirissä, mutta joiden paikka olisi joko eläkkeellä tai muissa terveyspalveluissa. Joukkoon mahtuu myös ihmisiä, joille ei ole löydettävissä mitään muita palveluja kuin mitä toimialan organisaatiot tarjoavat. Tähän ryhmään kuuluvat varsinkin osa mukautetun ammatillisen koulutuksen saaneista, heikkolahjaisista ja pahoista oppimisvaikeuksista kärsivät. Ammatillisen koulutuksen puuttuminen, joka näkyy ikäryhmien ääripäissä, tekee nopean siirtymisen työmarkkinoille mahdottomaksi. Dosentti Ilkka Taipale arvioi Mikkelissä 30.9.2010 pidetyssä seminaarissa, että pitkäaikaistyöttömien joukosta pitäisi välittömästi siirtää eläkkeelle n. 20 000 ihmistä. Kun joukkoon lasketaan myös syrjäytyneiden nuorten suuri määrä, voidaan olettaa, etteivät em. ihmiset ole autettavissa suoraan työllistymiseen liittyvillä palveluilla. Työllistymisen esteet pitää selvittää ennen kuin voidaan edes ajatella muita palveluja.

Muutostarpeet ja ehdotukset toimenpiteiksi

1. Ammatillisen koulutuksen haasteet

Tällä hetkellä suurin este työmarkkinoille siirtymisessä on ammatillisen koulutuksen puuttuminen. Tämä koskettaa suurta osaa nuoria, sekä ikääntyneitä

pitkäaikaistyöttömiä. Joustavien ammatillisten (aikuis-)koulutusten malleja pitää edistää ja oppimisympäristöjä pitää laajentaa perinteisistä koululaitoksista suoraan työelämään ja sosiaalisen työllistämisen organisaatioihin. Työssä opittua ja hankittua osaamista pitää pystyä arvioimaan myös ammatillisen pätevöitymisen näkökulmasta. Ammatillisen koulutuksen aloituspaikkojen lisääminen ei ole aina paras keino, vaan koulutuksessa pitää ottaa huomioon myös erilaisia oppivien tarpeet. Osa ammatillisesta koulutuksesta on myös toteutettavissa suoraan yrityksissä.

2. Nuorten yhteiskuntatakuu toimivaksi

Tällä hetkellä nuorten yhteiskuntatakuu toimii n. 75%: n teholla, eli opintojensa keskeyttäneistä ja työttömiksi jäävistä nuorista ei tavoiteta kaikkia. Nuorten yhteiskuntatakuun toteutumisen tavoitteena pitää olla 100% ja toteuttamiseen pitää saada lisää resursseja varsinkin TE toimistojen nuorten palveluihin. Myös ammatillisen kuntoutuksen keinot pitää ulottaa yhteiskuntatakuun piiriin.

3. Elinikäisen oppimisen ohjelma koskemaan myös työllisyyden kehittymistä

Yleinen ohjelma elinikäisestä oppimisesta ulottuu vuoteen 2013, mutta sen yhteydet työllisyyspolitiikkaan ovat lähes olemattomat. Pitkään työttöminä olleilla on myös oikeus hankkia ammatillista koulutusta ja joustavia ammatillisen aikuiskoulutuksen malleja pitää edelleen kehittää. Suomeen pitää laatia työttömien ammatillisen koulutuksen strategia, jossa määritellään työvoimatarpeet ja koulutuksen tarpeet, sekä keinot niiden toteuttamiseksi.

4. Välityömarkkinat

Välityömarkkinat ovat tällä hetkellä monimutkainen toimintojen ja toimenpiteiden kokonaisuus, jossa työllisyyden hoidon nimissä toteutetaan erilaisia viranomaisten toimenpiteitä. Osa palveluista kohdistuu asiakkaiden terveydellisiin ongelmiin ja myös sosiaalitoimen erilaisilla palveluilla on suuri rooli välityömarkkinoiden toiminnassa.

Välityömarkkinoiden asiakkaista vain osa on nopeilla keinoilla siirrettävissä avoimille työmarkkinoille. Pitkäaikaistyöttömien joukossa 20%: a arvellaan olevan vakava mielenterveysongelma ja 20%: a vakava päihdeongelma. Työelämään pääsyn estää yleisesti myös em. ammatillisen koulutuksen puuttuminen. Työvoimahallinnon rahoitus ei useiden asiakkaiden kohdalla kohdistu enää työllistymisen edistämiseen, vaan rahoituksella tuetaan myös sosiaalista selviytymistä, joka ei johda avoimille työmarkkinoille. Välityömarkkinoiden asiakkaiden työllistymisen esteet tulisi selvittää pikaisesti ja hyväksyä myös se, etteivät kaikki siirry avoimille työmarkkinoille. ELMA ohjelman tyypistä toimintaa pitää edelleenkin jatkaa ja mahdollistaa eläkkeelle siirtyminen niille, joiden paluu työelämään on terveydellisistä syistä mahdotonta.

Välityömarkkinoiden strategiaa laadittaessa pitää selvittää, onko mahdollista yhdistää yleishyödyllinen ja liiketaloudellinen toiminta. Sosiaalisen yrityksen nykyinen laki ei ole onnistunut, eivätkä sosiaaliset yritykset ole kyenneet työllistämään vajaatyökykyisiä asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

Yhteiskunnallisen yrityksen ideassa voitaisiin mahdollistaa kolmannen sektorin ja kuntien kumppanuus. Kunnat voisivat tilata osan palveluistaan yhteiskunnallisilta yrityksiltä ja soveltaa hankinnoissa sosiaalisia kriteerejä ja ns. inhouse periaatetta. Yhteiskunnalliset yritykset voisivat toimia siltana avoimien työmarkkinoiden ja nykyisten välityömarkkinoiden välillä. Osa ihmisistä voi toimia osa-aikaisesti avoimilla työmarkkinoilla ja välillä esim. yhteiskunnallisen yrityksen palveluksessa. Tällöin ihmisille muodostuisi ehjä työhistoria ja työn vaatimukset vastaisivat myös henkilöiden omia kykyjä ja mahdollisuuksia. Myös työpankki tyyppisiä palveluja, henkilöstön vuokrausta ja osuuskuntamuotoista työllistämistä pitää edistää. Etuuksien ja työn yhdistäminen pitää tehdä helpommaksi, jolloin ihmisten aktiivisuus hakeutua työhön ratkaisevasti paranee.

5. Työvoimapalvelut ja kuntien palvelut

Monialainen viranomaisyhteistyö on avainasemassa kun selvitetään asiakkaiden työllistymisen esteitä. Työvoiman palvelukeskusten malli on hyvä ja tämä palvelumalli pitäisi ulottaa myös koko Suomeen. Työhallinnon palvelut, kuntien sosiaali- ja terveystoimen palvelut, sekä KELA:n palvelut tarjoavat hyvän monialaisen pohjan asiakkaiden työllistymisen edistämiseen.

Kunnat voisivat entistä tehokkaammin osallistua myös työllistävien palvelujen kehittämiseen, sekä tarjota työ- ja oppisopimuspaikkoja kuntien hallintokunnista, koska eläköityminen kuntien viroista kasvaa määrällisesti vuoden 2012 jälkeen.

Helsingissä 1.10.2010

Valtakunnallinen työpajayhdistys ry TPY

Markku Hassinen
toiminnanjohtaja